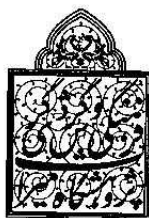

بررسی مردم‌شناختی دانش بومی صید آبریان

در جزیره قشم

عبدالرضا قاسمی راده

سرشناسه	: دشتی زاده، عبدالرضا، ۱۳۵۶ -
عنوان و نام پدیدآور	: بررسی مردم‌شناختی دانش بومی صید آبزیان در جزیره قشم / عبدالرضا دشتی‌زاده؛ [برای] پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری مرکز معرفی فرهنگی و پژوهشکده مردم‌شناسی-تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، ۱۳۹۸.
مشخصات نشر	: ۱۴۰ ص:، مصور.
مشخصات ظاهری	: ۹۷۸-۶۰۰-۶۹۵۳-۷۶-۲
شابک	: فیبا
وضعیت فهرست نویسی	: کتابنامه.
یادداشت	: ماهیگیری -- ایران -- جزیره قشم
موضوع	: Fishing -- Iran -- Qeshm Island
موضوع	: بوم‌شناسی آبزیان -- ایران -- جزیره قشم
موضوع	: Aquatic ecology -- Iran -- Qeshm Island
شناسه افزوده	: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری. مرکز معرفی فرهنگی
شناسه افزوده	: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری. پژوهشکده مردم‌شناسی
شناسه افزوده	: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری
شناسه افزوده	: Tourism & Research Institute of Cultural Heritage
رده بندی کنگره	: ۰۴۵
رده بندی دیویی	: ۶۳۹/۲۰۹۵۵۷.۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۱۰۹۰

پژوهشکده مردم‌شناسی

مرکز معرفی فرهنگی

بررسی مردم‌شناختی دانش بومی صید آبزیان در جزیره قشم

نویسنده و پژوهشگر: عبدالرضا دشتی‌زاده

ویراستار: محسن فرجی

طرح و اجرا: خسرو نوروززاده چگینی

چاپ و صحافی: باغ پارسی - میراث زنده

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

چاپ اول: ۱۳۹۸

قیمت: ۵۰۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۹۷۷-۷۶-۲

ناشر: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

تمام حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان امام خمینی، ابتدای خیابان سی تیر، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

دورنگار: ۰۲۱-۶۶۷۳۶۷۸۸

تلفن: ۰۲۱-۶۶۷۳۶۴۵۲-۶۰

رایانامه: ccp@richt.ir

تارنما: www.richt.ir

فروشگاه الکترونیکی کتاب: richtbook.ir

پیش‌گفتار

قسم؛ بزرگترین جزیره خلیج فارس با محیط جغرافیایی یک جزیره هویت پیدا می‌کند. "میراث دریایی" اهالی این سرزمین در خلیج فارس مجموعه‌ی گسترده‌ای از دانش بومی را تشکیل می‌دهد. ستاره (استاله به گویش محلی)شناسی بومی که با این دانش بسیار منحصر به فرد دریانوردان می‌توانستند مسیرهای دریایی را در اقیانوس‌ها دریابند. آنها همچنین از طریق دانش ستاره‌شناسی می‌توانستند تغییر فصول و بادهای محلی را پیش‌بینی کنند. ساخت و تعمیر کشتی‌های بادبانی، استفاده از قایق‌های بومی نیز قسمتی از میراث دریایی این سرزمین محسوب می‌شود. در کنار آن می‌توان به بررسی ادبیات شفاهی و دریا به عنوان یکی از جنبه‌های میراث دریایی این سرزمین توجه کرد.

در این چند سال که باستان‌شناسان و زنان سالخورده و مطلع در بسیاری از روستاهای جزیره قسم در مورد فرهنگ بومی جزیره مصاحبه داشتیم. رایم روشن شد که جزیره در آستانه فراموشی بسیاری از دانش‌های بومی خود قرار دارد. برخی اوقات با صاحب‌تکمیلی دوباره سراغ آنها را می‌گرفتم و متوجه می‌شدم که به رحمت خدا رفته‌اند. بدون شک با هر گنجینه انسانی جزیره بخشی از توان مندی مردمان این سرزمین فراموش می‌شود. روشن است که این جزیره در آخرین قدم‌های منتهی به پرتگاه فراموشی تمامی دانش‌های بومی قرار دارد. شما در کبلی که پیش رو دارید تنها با بخشی از هوش و توانایی و ابداعات این مردمان سخت کوش در حوزه ماهی‌گیری آشنا می‌شوید. مردمانی که بادگیر را در معماری خانه‌هایشان و انواع جهازهای بادی را در دریانوردی را ابداع کردند.

کتاب "مردم‌شناختی دانش بومی صید آبزیان جزیره‌ی قسم"، به صورت یک مجموعه‌مقالات و نتیجه‌ی صدها مصاحبه‌ی مردم‌شناسی در سال‌های اخیر است، به‌طور اختصاصی به دانش‌های بومی دریایی از جمله شیوه‌های ابتدایی ماهی‌گیری، صید سفره‌ماهی، کوسه، در کنار نقلی که کتاب نوجوانان و ماهی‌گیری و در نهایت شرح ساخت یک نوع قایق بومی منحصر به فرد از دیدگاه مردم‌شناسی پرداخته است. همچنین در این کتاب به بررسی حضور زنان و برداشت صدف و تهیه غذاهای دریایی توجه می‌شود. در واقع بن‌مایه‌ی این پژوهش‌ها به دنبال بازسازی ارتباط دانش‌های بومی جزیره‌ی قسم با ساکنان اولیه‌ی باستانی این منطقه، با رویکرد قوم‌باستان‌شناسی است. این پژوهش بخشی از اهداف مستندسازی دانش‌های بومی جزیره‌ی قسم تحت مدیریت میراث فرهنگی سازمان منطقه‌ی آزاد است، که پس از بررسی و بازدیدهای میدانی گسترده، با حمایت پژوهشکده‌ی مردم‌شناسی پژوهشگاه سازمان میراث فرهنگی کشور منتشر شد. بدون شک این پژوهش نتیجه‌ی ساعت‌ها گفت‌وگو با مردمانی است که بخشی از خاطرات زندگی خویش را در اختیار نگارنده قرار دادند. همواره قدردان محبت‌های مردم جزیره

قشم هستم و برخورد لازم می‌دانم از این گنجینه‌های انسانی غبار گرفته در فراموشی دنیای امروز تشکر و قدردانی کنم. همچنین از دکتر علی‌رضا حسن‌زاده، رئیس محترم پژوهشکده‌ی مردم‌شناسی کشور، به‌خاطر جدیت در چاپ این کتاب و تمامی راهنمایی‌های ارزنده‌شان. از خانم زهره مرادی (عضو هیئت‌علمی دانشگاه هرمزگان) و دوست عزیزم دکتر حسین جلال‌پور (عضو هیئت‌علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بهبهان) که متأسفانه سال پیش از میان ما رفت. برای ویراستاری علمی و ادبی و ارائه‌ی نظرات سودمند در نگارش کتاب حاضر نهایت تشکر و سپاس دارم.

عبدالرضا دشتی‌زاده

رئیس اداره میراث‌فرهنگی سازمان منطقه‌ی آزاد قشم

بهار ۱۳۹۷

www.ketab.ir

فهرست مطالب

۷	پیش‌گفتار
۱۳	بررسی شیوه‌های پاسداشت برخی از دانش‌های بومی جزیره قشم در تحلیل‌های مردم‌شناسی
۱۳	مقدمه
۱۳	نمای کلی جغرافیای تاریخی و برخی از جنبه‌های دانش بومی جزیره قشم
۲۹	بررسی عوامل بازدارنده انجام کارهای پژوهشی و فرهنگی
۳۰	نام‌گذاری غیر اصولی مکان‌های رافیایی در جزیره، چالشی جدی در هویت فرهنگی
۳۱	درک صحیح از فرهنگ بومی
۳۲	مشاوران جامعه‌ی محلی و گنجینه‌های میراث انسانی
۳۳	اعتمادسازی
۳۴	زمان و مکان جلسات
۳۵	نیازسنجی و بررسی علاقه و توان جامعه‌ی محلی
۳۵	برآمد
۳۷	منابع
۴۱	مطالعه انواع شیوه‌های صید "پو" (سفره ماهی) و کاربرد آن در بین بومیان جزیره قشم
۴۱	شرح کلی سفره ماهی‌های خلیج فارس:
۴۳	نام‌شناسی
۴۴	انواع سفره ماهی‌های جزیره
۶۱	بررسی شیوه صید کولی (کوسه) کر، روستای بندری سلخ
۶۱	مقدمه:
۶۴	کولی کر:
۶۵	صیادان محلی کولی کر
۶۷	صید کولی کر
۷۲	تهیه روغن از جگر کولی
۷۵	نتیجه‌گیری
۷۵	سپاسگزاری

منابع ۷۶

گزارش اولیه از جمع‌آوری ملوکو کالینگ به‌وسیله کودکان و زنان قشمی ۷۷

شرح کلی برخی از انواع صدف بر اساس مشاهدات مردم شناسی ۷۸

نحوه برداشت روستای گوران و چاهو شرقی ۸۰

نحوه برداشت روستای گورزین یا کورزین ۸۱

نحوه برداشت روستای سهیلی ۸۲

نحوه برداشت ساحل منجلی ۸۲

تهیه غذاها - ریایی ۸۳

کالینگ ۸۳

ملوک ۸۴

نتیجه‌گیری ۸۴

سیاسگزاری ۸۵

منابع ۸۵

شاش، ابتدایی‌ترین فن‌آوری ساخت فبق بر روی جزیره‌ی قشم و تنگه‌ی هرمز ۸۷

مقدمه ۸۷

بررسی انواع قایق‌های بومی جزیره قشم ۸۸

تاریخچه‌ی مطالعات در مورد قایق ساخته شده از سانه‌ی دست‌رما ۸۸

واژه ۸۹

خاستگاه قایق شاش ۹۲

دلایل از رونق افتادن قایق شاش ۱۰۰

نتیجه‌گیری ۱۰۱

سیاسگزاری ۱۰۱

منابع ۱۰۱

مروری بر الگوهای ابتدایی ماهی‌گیری جزیره‌ی قشم از دیدگاه مردم‌شناسی ۱۰۳

مقدمه ۱۰۳

شرح کلی انواع ماهی‌های جزیره ۱۰۴

نتیجه‌گیری ۱۰۸

سیاسگزاری ۱۰۹

منابع ۱۰۹

گزارشی از تله‌های سنگی ماهی‌گیری سواحل روستای کنارسياه و تُم گَز، دانش بومی دریایی

۱۱۱.....	فراموش شده
۱۱۱.....	مقدمه
۱۱۲.....	توصیف کلی روستای کنارسياه و تُم گَز
۱۱۸.....	نتیجه‌گیری
۱۱۹.....	سپاسگزاری
۱۱۹.....	منابع

بررسی شیوه‌ها، ابتدای ماهی‌گیری کودکان و نوجوانان در جزیره‌ی قشم

۱۲۱.....	مقدمه
۱۲۲.....	شرح کلی سواحل جزیره‌ی قشم
۱۲۳.....	شرح کلی شیوه ماهی‌گیری با دست
۱۲۴.....	ساحل منجلی
۱۲۵.....	بندر قشم
۱۲۵.....	بندر سوزا
۱۲۶.....	ساحل روستای دیرستان
۱۲۶.....	سواحل روستاهای سلخ، گامبرون و دوستکو
۱۲۷.....	نتیجه‌گیری
۱۲۸.....	سپاسگزاری
۱۲۸.....	منابع

گزارشی کوتاه درباره نشیپیل، شیوه فراموش شده ماهی‌گیری بومی جزیره قشم، روستای رَمچاه

۱۳۱.....	مقدمه
۱۳۲.....	روستای رَمچاه
۱۳۲.....	توصیف کلی ماهیگیری نشیپیلی
۱۳۴.....	سپاسگزاری

گزارش اولیه: کلون، شیوه ابتدایی ماهیگیری با دست در تپو برکه روستای باسیدو

۱۳۵.....	باسیدو
۱۳۷.....	تپو برکه
۱۴۰.....	نتیجه‌گیری